



Universiteit
Leiden

The Netherlands

De valse parlementaire discussie over de evaluatie van de Wet hervorming herziening ten voordele

Fijnaut, C.J.C.F.; Altena, J.; Cnossen, J.; Crijns, J.; Schuyt, P.; Voorde, J. ten

Citation

Fijnaut, C. J. C. F. (2021). De valse parlementaire discussie over de evaluatie van de Wet hervorming herziening ten voordele. In J. Altena, J. Cnossen, J. Crijns, P. Schuyt, & J. ten Voorde (Eds.), *In onderlinge samenhang: Liber Amicorum Tineke Cleiren* (pp. 689-705). Retrieved from <https://hdl.handle.net/1887/3464147>

Version: Publisher's Version

License: [Leiden University Non-exclusive license](#)

Downloaded from: <https://hdl.handle.net/1887/3464147>

Note: To cite this publication please use the final published version (if applicable).

DE VALSE PARLEMENTAIRE DISCUSSIE OVER DE EVALUATIE VAN DE WET HERVORMING HERZIENING TEN VOORDELE

Cyrille Fijnaut

1 INLEIDING

Op het moment waarop ik mij bezon op de bijdrage die ik voor dit *liber amicorum* zou schrijven – halverwege januari 2020 – werd er door de Minister voor Rechtsbescherming nog gewerkt aan de brief die hij op 12 september 2019 tijdens de gedachtewisseling met de Vaste Commissie voor Justitie en Veiligheid van de Tweede Kamer over de evaluatie van de *Wet hervorming herziening ten voordele*¹ had beloofd en die hij rond de jaarwisseling aan deze Kamer zou doen toekomen. Dit laatste wist ik omdat ik had deelgenomen aan het rondetafelgesprek dat die Commissie op 22 mei 2019 had georganiseerd naar aanleiding van de brief die de genoemde Minister op 19 maart 2019 – samen met het rapport over de evaluatie die door onderzoekers van de Erasmus Universiteit Rotterdam was verricht: *Victa vincit veritas*?² – had gestuurd aan de Tweede Kamer en ik, in het verlengde hiervan, zo goed mogelijk had gevolgd wat er nadien was gebeurd.

Denkende aan de mogelijke inhoud van de brief die de Minister zou sturen, kwam ik op het idee om deze bijdrage te wijden aan de parlementaire discussie over de evaluatie van *Wet hervorming herziening ten voordele*. Niet alleen omdat ik kort was betrokken bij deze discussie maar ook omdat ik me realiseerde dat Tineke net als ik vanaf het begin heeft deelgenomen aan de werkzaamheden van de Adviescommissie Afgesloten Strafzaken (ACAS) die een belangrijke rol speelt in de procedure die is vastgelegd in die wet. Tineke trad in 2012 aan als plaatsvervangend lid van de ACAS en is sinds begin 2019 haar voorzitter. Ik was – in aansluiting op het voorzitterschap van de Commissie Evaluatie Afgesloten Strafzaken (CEAS) in de jaren 2009-2012 – in de jaren 2012-2014 voorzitter van deze adviescommissie.

1 Wet hervorming herziening ten voordele van 27 juni 2012, *Stb.* 2012, 275, in werking getreden op 1 oktober 2012.

2 J.S. Nan, N.L. Holvast, S.M.A. Lestrade, P.A.M. Mevis & P. Mascini, *Victa vincit veritas? Evaluatie Wet hervorming herziening ten voordele*, Den Haag: Boom juridisch 2018.

Hiermee is de vraag waarom ik graag over die discussie een bijdrage wilde leveren aan een *liber amicorum* voor Tineke, nog niet helemaal beantwoord. De andere reden is gelegen in het feit dat ik mij – in mijn hoedanigheid van voorzitter van de Vakgroep Strafrecht en Criminologie van de Faculteit der Rechtsgeleerdheid van de Erasmus Universiteit Rotterdam – in 1991 sterk heb gemaakt voor haar benoeming tot hoogleraar straf- en strafprocesrecht aan deze faculteit. Om twee redenen. Enerzijds omdat zij in 1989 aan de Universiteit Leiden een uitstekend proefschrift had geschreven over de grondbeginselen van een goede procesorde in strafzaken. Anderzijds omdat ik het belangrijk vond dat er in Nederland opnieuw een vrouw zou worden benoemd op een leerstoel strafrecht. Dit tweede argument werd ingegeven door mijn bewondering voor D. Hazewinkel-Suringa die – als eerste vrouwelijke hoogleraar in de rechtswetenschappen aan een Nederlandse universiteit – sinds de jaren dertig straf- en strafprocesrecht doceerde aan de Universiteit van Amsterdam en in 1953 een *Inleiding tot de studie van het Nederlands strafrecht* publiceerde die ik in de jaren 1965-1966 onder de hoede van mr. H. Pijls – toen inspecteur van politie in Nijmegen, later vicepresident van het Gerechtshof in 's-Hertogenbosch – grondig moest bestuderen aan het Rijksinstituut tot Opleiding van Hogere Politieambtenaren in Hilversum (de latere Politieacademie in Apeldoorn).

Deze bijdrage vormt een bewerking van de leidraad die ik halverwege mei 2019 heb geschreven voor de uiteenzetting die ik heb gehouden op het rondetafelgesprek dat, zoals hiervoor al werd gememoreerd, op de 22^e van die maand werd georganiseerd door de genoemde Commissie.³ Zij begint met een bespreking van de start van de hernieuwde parlementaire discussie over de hervorming van de herziening ten voordele in 2016. Vervolgens wordt niet alleen ingegaan op het evaluatieonderzoek dat krachtens artikel IA van de onderhavige wet in 2017-2018 door een onderzoeksgroep van de Vakgroep Strafrecht van de Faculteit der Rechtsgeleerdheid van de EUR werd uitgevoerd, maar ook op de brief die de Minister naar aanleiding van dit onderzoek op 11 maart 2019 aan de Tweede Kamer schreef. Daarna komt het rondetafelgesprek aan de orde dat de Commissie in mei 2019 organiseerde: wie namen hieraan deel en wat werd door mij in het midden gebracht. In aansluiting hierop wordt enerzijds het pamflet besproken dat de woordvoerder van de SP, M. van Nispen, in september 2019 publiceerde (*Notitie voor de verruiming van de herziening ten voordele: maak herstel justitiële dwalingen makkelijker*) en anderzijds het *Algemeen overleg* dat de Commissie op 12 september 2019 hield over de ministeriële brief van 11 maart 2019. Tot slot worden enkele fingerwijzingen gegeven voor het vervolg van (de discussie over) de evaluatie van de *Wet hervorming herziening ten voordele*.

3 De originele versie van deze leidraad staat in *Kamerstukken II* 2018/19, nr. 2019Z10160.

2 DE VALSE START VAN DE DISCUSSIE

Op 6 december 2016 stemden 110 leden van de Tweede Kamer voor een motie die in het kader van de vaststelling van de begrotingsstaten van het Ministerie van Veiligheid en Justitie voor 2017 op 1 december 2016 was voorgesteld door Van Nispen.⁴ In deze motie wordt overwogen ‘dat er hoge drempels zijn om afgesloten strafzaken te heropenen, waardoor de kans bestaat dat er onschuldige mensen vastzitten terwijl de daders vrij rondlopen’ en ‘dat justitiële dwalingen schadelijk zijn voor het vertrouwen in de rechtsstaat’, en wordt de regering verzocht ‘met voorstellen te komen om het makkelijker te maken om justitiële dwalingen te herstellen, en de Kamer hierover te informeren’. Waarom deze motie? Waarom niet gewacht op een evaluatie van de betrokken wet? Uit het verslag van de vergadering die op 30 november 2016 plaatsvond, blijkt dat deze motie werd ingegeven door berichten (in onder meer *NRC Handelsblad* van 21 en 30 november 2016) over het kort daarvoor verschenen boek van T. Derksen *Onschuldig vast*,⁵ waarin volgens Van Nispen wordt geconcludeerd ‘dat er veel meer mensen onschuldig in de gevangenis zitten dan we tot nu denken’. In één adem knoopte hij aan deze conclusie drie maatregelen vast om justitiële dwalingen (een ‘ramp voor de rechtsstaat’) tegen te gaan:

- het criterium van een novum zou moeten worden vervangen door het criterium van serieuze twijfel;
- er zou een fonds moeten komen om twijfelachtige veroordelingen te onderzoeken; en
- de herziening zou moeten worden gebonden aan termijnen.

De toenmalige Minister van Veiligheid en Justitie zegde de volgende dag, 1 december 2016, toe dat hij deze kwesties zou (laten) betrekken in de voorziene evaluatie van de hervorming.⁶

Er zijn goede redenen om rechterlijke dwalingen een ‘ramp voor de rechtsstaat’ te noemen, maar deze kwalificatie brengt wel met zich mee dat telkens weer zorgvuldig moet worden onderzocht of er werkelijk sprake is van zo’n dwaling. Want het is zeker ook een ramp voor (het vertrouwen in) de rechtsstaat wanneer mensen die om welke reden dan ook, terecht of ten onrechte, in de samenleving of, enger, in de media gezag genieten, zonder deugdelijk onderzoek beweren dat er tal van mensen ten onrechte in de gevangenis zitten. Van Nispen c.s. hechtten echter blijkbaar blind geloof aan de beweringen van Derksen. De vraag of zijn uitspraken wel kloppen werd in elk geval tijdens de vergadering niet gesteld. En dit was volstrekt ten onrechte. Enkele maanden later – in februari 2017 – werd door Merckelbach en Otgaar in een artikel in het *Nederlands Juristenblad*

4 *Kamerstukken II* 2016/17, 34550 VI, nr. 41.

5 T. Derksen, *Onschuldig vast*, Leusden: ISVW uitgevers 2016.

6 *Kamerstukken II* 2016/17, Plenaire verslagen, 29^e vergadering, 30 november 2016, & 30^e vergadering, 1 december 2016.

immers aangetoond dat de bewering van Derksen dat er in Nederland elk jaar duizend, en misschien wel tweeduizend, onschuldige burgers achter de tralies verdwijnen, berust op onderzoek dat deze kwalificatie totaal niet verdient omdat het theoretisch en methodologisch volstrekt ondeugdelijk is.⁷

De methodologische ondeugdelijkheid van dit onderzoek zit onder meer in het feit dat de conclusie voor een deel is gebaseerd op gegevens over rechterlijke dwalingen in het buitenland. Wie echter door middel van vergelijking van nationale cijfers omtrent rechterlijke dwalingen zijn standpunt wil onderbouwen moet dit wel op een verantwoorde manier doen. Een beetje behoorlijke functionele strafrechtelijke rechtsvergelijking – een vak dat ik jaren heb gedoceerd aan de KU Leuven – vereist immers dat men niet alleen naar de kale cijfers met betrekking tot de onderzochte procedures zélf kijkt maar in de vergelijking ook hun wettelijke, institutionele en maatschappelijke context betreft. Wie dit niet doet bedrijft geen wetenschap maar maakt zich schuldig aan gelijkhebbende *sloppy science*. Dit wordt trouwens met zoveel woorden beaamd in de recente empirische studie van Hoyle en Sato over de (cijfers met betrekking tot) werking van *Criminal Cases Review Commission* in het Verenigd Koninkrijk: een afgewogen interpretatie van de cijfers van deze commissie vraagt om een indringende analyse van de context waarin zij worden geproduceerd. Anders valt er weinig zinnigs over te zeggen.⁸

Overigens deden het boek van Derksen en de discussie in het *Nederlands Juristenblad* mij terugdenken aan een interview met de advocaat G-J. Knoops in een speciale uitzending van EenVandaag op zaterdag 25 juli 2015 over rechterlijke dwalingen waarin onder meer werd verwezen naar de zgn. Arnhemse Villamoord. In dit interview beweerde Knoops dat naar zijn voorzichtige schatting 2 tot 5% van de mensen die in Nederland worden veroordeeld voor moord of doodslag, het slachtoffer zijn van dergelijke dwalingen. Waar deze bewering op stoelt werd vagelijk onderbouwd met ervaringen in het *innocence project* dat hij met zijn vrouw leidt en met de succesvolle verdediging van een aantal zaken bij de Hoge Raad. Men zou denken dat een bekende advocaat die zulke rampzalige dingen over de Nederlandse rechtsstaat beweert, zijn uitspraken staft met meer dan vage persoonlijke indrukken. Een beetje accurate onderbouwing van deze uitspraak werd echter niet gepresenteerd. En voor de goede orde: ook nadien is er door hem of een ander nimmer serieus onderzoek gepubliceerd waarin dit alsnog gebeurt.

7 H. Merkelbach & H. Otgaar, 'De duizend – of twee duizend? – onschuldigen van Derksen', *NJB* 2017(7), p. 450-453, met een reactie van Derksen in: T. Derksen, 'Waar Merkelbach en Otgaar aan voorbij gingen', *NJB* 2017(12), p. 806-808 en een naschrift van Merkelbach en Otgaar, p. 808-809. Zie overigens het interview van M. van Dijk en A. Louwes met T. Derksen, 'Elk jaar gaan ruim tweeduizend mensen onschuldig de cel in', *Vrij Nederland* 26 november 2016.

8 C. Hoyle & M. Sato, *Reasons to doubt; Wrongful convictions and the criminal cases review commission*, Oxford: Oxford University Press 2019, p. 3-11, 39-46, 308-338.

De ondertekenaars van de motie-Van Nispen zouden er dus goed aan hebben gedaan om de stellingen van Derksen niet op zijn gezag en dat van de landelijke dagbladen aan te nemen. Door hun onkritische opstelling ten overstaan van die stellingen maakte het parlementaire debat over de evaluatie van de hervorming van de herziening overduidelijk een valse start en werd volstrekt ondoordacht een andere ramp voor de rechtsstaat aangericht dan die waarop de motie doelde: de regelrechte ondermijning van het publieke vertrouwen in die staat, in dit geval erg genoeg door een aantal leden van de Tweede Kamer.

3 HET BEGIN VAN EEN ECHTE DISCUSSIE

Hier is het niet nodig om de hervorming van de herziening ten voordele in 2012 uiteen te zetten. Wel dient te worden onderstreept dat de huidige regeling (formeel-juridisch gesproken) in vergelijking met de regelingen in de omringende landen gemakkelijk de toets der kritiek kan doorstaan.⁹ In termen van *toegankelijkheid* (in het geval van lange(re) vrijheidsstraffen), *integriteit* (in termen van onpartijdigheid en onafhankelijkheid van de beslissers in een tegensprekelijke en navolgbare procedure), *doeltreffendheid* (in termen van de mogelijkheden om zoveel mogelijk licht te werpen op de toedracht van een zaak in functie van het verzoek van de veroordeelde), en *transparantie* (in de zin van inhoudelijk en vormelijk toegankelijke stukken die ook voor derden genoegzaam duidelijk maken op welke grondslag etc. beslissingen werden genomen), steekt zij zonder twijfel boven de bedoelde buitenlandse regelingen uit. En de uitkomsten van een recente Duitse vergelijkende studie met betrekking tot de regeling van de herziening in Duitsland, Frankrijk en het Verenigd Koninkrijk doen zeker geen afbreuk aan dit oordeel.¹⁰

Tegen deze achtergrond is het niet verwonderlijk dat de onderzoekers van de Erasmus Universiteit Rotterdam die recent de toepassing van de *Wet hervorming herziening ten voordele* op een zorgvuldige manier – via dossieranalyses en interviews – hebben geëvalueerd, in het rapport *Victa vincit veritas?* tot de conclusie komen dat “de wet op zich als doeltreffend kan worden aangemerkt”.¹¹ Waarom? Omdat er meer ruimte is gekomen voor gewezen verdachten om hun veroordeling met het oog op herziening aan een nader onderzoek te laten onderwerpen en er zo een betere balans tot stand is gebracht tussen rechtsbescherming tegen een mogelijk onjuiste veroordeling en het idee van rechtszekerheid door een rechtsgang die eindig is. Volgens hen is er dan ook geen reden om de huidige wettelijke regeling van de herziening ten voordele te wijzigen.

9 C. Fijnaut, ‘De herziening in rechtsvergelijkend perspectief’, *NJB* 2016(25), p. 1749-1755.

10 S. Bayer, *Die strafrechtliche Wiederaufnahme im deutschen, französischen und englischen Recht*, Baden-Baden: Nomos 2019.

11 Nan e.a. 2018, p. 163-167.

Met het oog op wat volgt is het belangrijk om hier helder te maken welke rol de ACAS feitelijk speelt in de evenwichtsoefening die in dit verband wordt uitgevoerd. Franken, lid van de ACAS, heeft samen met Markusse en Wouters in het tijdschrift *Expertise en Recht* haar rol als volgt bondig samengevat: ‘te adviseren over de wenselijkheid van nader onderzoek, waartoe zij dient na te gaan of aanwijzingen bestaan dat mogelijkerwijs sprake is van een novum en of het verzochte onderzoek in dat verband noodzakelijk is’.¹² Zij onderzochten echter ook op welke gronden de ACAS in het algemeen tot de slotsom komt dat er geen goede argumenten – lees: aanwijzingen – bestaan om de juistheid van een veroordeling ter discussie te stellen (en dat het dus wenselijk is om nader onderzoek te doen) resp. dat er geen reden is om aan te nemen dat er sprake is van een ‘potentieel onveilige veroordeling’:

- Er wordt alleen een verklaring aangevoerd waarin wordt gesteld dat een ander dan de veroordeelde het bewezenverklarde delict heeft begaan.
- Er wordt alleen de mogelijkheid van een alternatief scenario geopperd (dat voor een belangrijk deel niet past bij de relevante gegevens van de zaak of dat die gegevens geheel/ten dele ontkracht).
- Er wordt alleen voortgeborduurd op een discussie waarover de rechter zich in de einduitspraak al heeft gebogen.
- Er wordt alleen een nieuwe verklaring van een getuige opgevoerd die terugkomt op belastende verklaringen die in het strafproces werden afgelegd.
- Er wordt alleen in abstractie beroep gedaan op een nieuw of gewijzigd inzicht van deskundigen (zeker als moet/kan worden getwijfeld aan de deskundigheid van de zgn. deskundige).
- Er wordt alleen ingegaan op een kwestie die in essentie slechts van belang is voor een bepaald juridisch-normatief probleem in de zaak.

Deze bevindingen van Franken, Markusse en Wouters sluiten goed aan bij de vaststellingen van de onderzoekers van de Erasmus Universiteit Rotterdam in dezen. Ook volgens hen wordt er door de ACAS onder meer negatief geadviseerd wanneer de aangevoerde punten al aan de orde kwamen bij de behandeling van de zaak, de redengeving te speculatief is, het verzoek niet of onvoldoende is onderbouwd, of er twijfel bestaat aan het gepresenteerde gewijzigde deskundigeninzicht.¹³ Hier staat tegenover – zoals Franken, Marcusse en Wouters opmerken – dat, als de ACAS een veroordeling aanmerkt als een potentieel onveilige veroordeling, zij haar terughoudendheid laat varen en ófwel zelf enig nader onderzoek doet (of laat doen door het Nederlands Forensisch Instituut) met het oog op

12 A.A. Franken, D.M. Markusse en T.P.A.M. Wouters, ‘Potentieel onveilige veroordelingen en de ACAS’, *Expertise en Recht* 2018, afl. 6.

13 Nan e.a. 2018, p. 83.

het advies én/ófwel mede op grond van dat eigen onderzoek adviseert nader onderzoek te verrichten.

Deze vaststellingen stroken volledig met mijn ervaring als voorzitter van de ACAS: zij kijkt op een onbevangen manier naar de verzoeken die worden voorgelegd, en dit niet – zoals Knoops beweert¹⁴ – vanuit de vraag of er sprake is van een ernstig vermoeden dat er mogelijk sprake is van een novum maar vanuit de vraag of er sprake is van aanwijzingen dat dit wellicht het geval zou kunnen zijn. Het gaat hier trouwens om meer dan om mijn persoonlijke ervaring. Dit kan – op een voor iedereen controleerbare manier – immers ook worden opgemaakt uit de adviezen die worden opgesteld: telkens wordt nauwgezet uiteengezet welke vraagpunten werden aangevoerd, wat er werd gedaan om deze vragen te beantwoorden en wat deze verrichtingen hebben opgeleverd. Of er sprake is van een ernstig vermoeden moet worden nagegaan in het nadere onderzoek. Dit is echter niet het onderzoek dat de ACAS moet doen en – om rolverwarring te vermijden – ook niet moet willen doen, maar moet overlaten aan de procureur-generaal bij de Hoge Raad. De ACAS is trouwens in velerlei opzichten – anders dan de CEAS – ook niet ingericht op het doen van dergelijk onderzoek.

De toepassing van de bovengenoemde criteria leidt er volgens de onderzoekers van de Erasmus Universiteit Rotterdam toe dat slechts in een beperkt aantal gevallen (in 7 van de 33 afgeronde procedures in de periode 2012-2018) wordt geadviseerd tot nader onderzoek – hetzij op grond van een tussenadvies (3) hetzij op grond van het advies (4).¹⁵ Deze uitkomst wordt door Knoops en anderen graag aangegrepen om te stellen dat de ACAS te strikt zou toetsen of er al dan niet relevante aanwijzingen zijn.¹⁶ Deze gevolgtrekking wordt echter door anderen – ook in het onderzoek van de Erasmus Universiteit Rotterdam – met klem tegengesproken: er wordt door de ACAS wél met open vizier en niet met te hoge eisen naar verzoeken gekeken.¹⁷ Dit werd hiervoor ook al gedemonstreerd. Knoops, daarentegen, heeft tot nu toe op geen enkele manier aangetoond, bijvoorbeeld aan de hand van een stelselmatige analyse van de individuele adviezen, dat het toch anders zou zijn. Zolang hij geen bewijs van de juistheid van zijn stelling levert, gaat het hier om niet meer dan een gratuite bewering.

Wat in dit verband zeker zo belangrijk is: hij heeft ook nog nooit onderbouwd kritiek geleverd op de negatieve adviezen van de ACAS in zaken die door hem werden aangebracht. Bij wijze van voorbeeld kan hier worden verwezen naar een Groninger moordzaak waarin door de ACAS nader DNA-onderzoek werd geëntameerd en door het NFI werd vastgesteld dat de incriminerende sporen op de plaats delict afkomstig waren van de cliënt van

14 G.-J. Knoops, 'Herziening in strafzaken anno 2018. Ten voordele of ten nadele?', *NJB* 2018(31), p. 2324-2326.

15 Nan e.a. 2018, p. 74-76.

16 Knoops, *NJB* 2018/31, p. 2322-2328.

17 Nan e.a. 2018, p. 81-95.

Knoops.¹⁸ Kennelijk had hij geen enkel verweer tegen het negatieve advies van de ACAS in deze zaak. Hij diende in elk geval geen nadere onderzoeksvragen in toen advocaat-generaal Aben hem daarom vroeg. Dit duidelijke geval van *schijn dwaling* is een reden temeer om de beweringen van Knoops omtrent de hoeveelheid rechterlijke dwalingen in dit land niet op *face value* te geloven. Ook Knoops heeft het niet per definitie bij het rechte eind. Blijkens berichten in de media vindt hij het echter heel moeilijk om dit publiekelijk te erkennen.¹⁹ Net als sommigen van zijn medestanders trouwens.²⁰

4 DE VALSE DOORSTART VAN DE DISCUSSIE

De advisering van de ACAS staat ook centraal in de brief die de Minister van Rechtsbescherming op 29 oktober 2018 naar de Tweede Kamer stuurde in antwoord op het verzoek van de Vaste Commissie voor Justitie en Veiligheid d.d. 26 september 2018 om te reageren op het bericht in *NRC Handelsblad* d.d. 21 september 2018 dat de ACAS meestal negatief adviseert. Dit bericht berust volgens de Minister niet op eigen onderzoek van deze krant, maar is ontleend aan het jaarverslag 2017 van de ACAS. Vervolgens geeft hij op hoofdlijnen weer wat er in dit jaarverslag staat. Dit met de mededeling dat het evaluatieonderzoek, waarvan de resultaten zojuist al werden aangestipt, klaar was, en met de toezegging dat hij nog vóór de begrotingsbehandeling 2018 dit onderzoek, vergezeld van een kabinetsreactie, naar de Tweede Kamer zou sturen.²¹

Deze mededeling en toezegging formuleerde hij op 12 november 2018 ook in zijn antwoorden op de schriftelijke vragen van Van Nispen d.d. 21 september 2018 naar aanleiding van het nieuws dat de zogenoemde Arnhemse Villamoord mogelijk de grootste gerechtelijke dwaling ooit in Nederland is. In relatie tot dit nieuws zelf schreef hij dat het nog te vroeg was om de conclusie te trekken dat daarvan in deze zaak sprake is en dat het de procureur-generaal bij de Hoge Raad toekomt om naar aanleiding van het oordeel van de ACAS over de manier waarop de politieverhoren in deze zaak waren verlopen, nader onderzoek te doen. Voor het antwoord op de vraag of hij – gelet op het feit dat het verzoek van Knoops en andere advocaten aan de procureur-generaal ‘om nader onderzoek te doen naar de aanwezigheid van een novum in deze zaak’ dateerde uit 2015 – ook niet van mening is ‘dat het te ingewikkeld, tijdrovend en kostbaar is voor veel mensen om twijfelachtige

18 Hoge Raad, Overzicht van verzoeken tot nader onderzoek, zaak 12/05365H.

19 Zie onder meer zijn ‘Open brief aan de minister van Justitie’ in *De Telegraaf*, 9 december 2016.

20 Zie bijvoorbeeld de reactie van T. Derksen, ‘Misleidende trucs in zaak Baybasin’, op het advies van advocaat-generaal D. Aben in de zaak Baybasin in een interview met K. Voskuil in het *Brabants Dagblad*, 30 december 2017. Zoals bekend volgde de Hoge Raad het advies van Aben en wees het herzieningsverzoek van betrokkene af: ECLI:NL:HR:2018:605.

21 *Kamerstukken II* 2018/19, 29279, nr. 463.

veroordelingen aan de orde te stellen en afgesloten strafzaken heropend te krijgen', verwijst hij eveneens naar de nog te schrijven beleidsreactie. En evenzo voor zijn antwoord op de vraag welke maatregelen hij ging nemen 'om het gemakkelijker te maken justitiële dwalingen te herstellen'.²²

Het rapport en de begeleidende brief werden op 11 maart 2019 naar de Tweede Kamer gestuurd.²³ Terecht vroeg de Minister zich in het begin van de brief af wat 'gemakkelijker maken' in dit verband betekent. Wil dit zeggen dat 'veroordeelden kunnen rekenen op een meer laagdrempelige en snellere behandeling van hun aanvraag voor een herbeoordeling van hun vraag' en/of dat 'door een verruiming van het criterium voor de beoordeling van een herzieningsverzoek het voor veroordeelden makkelijker wordt om een veroordeling ongedaan te maken'? Hij laat de lezer van de brief niet raden naar zijn antwoord op deze beide vragen. Met een beroep op met name de bevindingen van de onderzoekers van de Erasmus Universiteit Rotterdam en op mijn rechtsvergelijkende studie inzake de herziening in strafzaken stelt hij dat er geen dringende noodzaak is om het criterium te verruimen waaraan herzieningsverzoeken worden getoetst. Er bestaat daarentegen wel enige ruimte voor verdere verbetering van de toegankelijkheid en de snelheid. De verbeteringen waaraan hij denkt, hebben betrekking op de tijdige beschikbaarheid van stukken voor advocaten en de verhoging van hun vergoeding in het geval van herzieningszaken.

Deze reactie was kennelijk niet naar de zin van Van Nispen en andere leden van de Commissie. In elk geval werd ik op 17 april 2019 door haar uitgenodigd voor een rondetafelgesprek op woensdag 22 mei 2019 over de evaluatie van de *Wet hervorming herziening ten voordele* dat in twee blokken was verdeeld: 'praktijk' en 'onderzoek'. Wie er nog meer zouden deelnemen aan dit gesprek werd mij pas duidelijk op 20 mei 2019: Knoops en zijn echtgenote, Derksen en een zekere H. Laane die zich gaandeweg het gesprek ontpopte tot een pleitbezorger van de butler in de zgn. Amsterdamse butlermoord. Deze volstrekt eenzijdige samenstelling van de disgenoten riep diezelfde dag nog bij mij de vraag op of ik wel aan het gesprek moest deelnemen. Waarom zou ik in dit belangrijke dossier van de herziening in strafzaken willen dienen als academische schaamlap? Na de nodige aarzelingen heb ik om democratisch-rechtsstatelijke redenen beslist om toch maar mee te doen.

Vervolgens heb ik in zeven haasten een leidraad voor mijn interventie in elkaar getimmerd. Deze notitie begint met de opmerking dat het bij een rondetafelgesprek weliswaar niet aan de gasten is om zich uit te spreken over de uitnodigingen, maar dat ik toch niet om de vaststelling heen kon dat ik mij – voor een open, kritische discussie over zulk een belangrijk, ingewikkeld en gevoelig onderwerp als de herziening in strafzaken – in een tamelijk eenzijdig gezelschap bevond: geen uitvoerders van het evaluatieonderzoek, geen leden van de ACAS, geen leden van het parket bij de Hoge Raad en geen vertegenwoordigers

22 *Kamerstukken II* 2018/19, Aanhangsel Handelingen, nr. 658.

23 *Kamerstukken II* 2018/19, 29279, nr. 495.

van de rechtsprekende macht, geen politiemensen, en geen medewerkers van het NFI of een andere forensische instelling. Hierom heb ik dit rondetafelgesprek hiervoor betiteld als een valse doorstart van de discussie.

Omdat de andere deelnemers geen aparte leidraad hadden gemaakt voor hun interventie en er geen verslag is gemaakt van dit vrij bizarre rondetafelgesprek kan ik hier alleen aanstippen wat ik zelf te berde heb gebracht. Het enige dat ik mij nog levendig kan herinneren, was dat op het einde van het gesprek één Kamerlid uitriep dat hij het nu ook niet meer wist: kennelijk zijn er twee visies op het probleem van de rechterlijke dwalingen en op de werking van de herziene regeling van de herziening ten voordele. Ik beaamde dat dit inderdaad het geval was.

Hoe dan ook, ten eerste heb ik gememoreerd dat ik sinds mijn studie over de toelating van raadslieden tot het politieke verdachtenverhoor halverwege de jaren tachtig van de vorige eeuw grote interesse heb voor het probleem van de rechterlijke dwalingen, maar dat ik er sindsdien geen specifieke grote(re) studies aan heb gewijd.²⁴ Hierbij heb ik aangekend dat deze interesse voor een stuk verklaart waarom ik in 2009 het voorzitterschap van de CEAS heb aanvaard (tot 2012) en in 2012 het voorzitterschap van de ACAS (tot eind 2014), en dat het me dus niet ontbreekt aan ervaring met de bestudering en beoordeling van herzieningszaken (in het kader van de ACAS ruim twintig).

Ten tweede heb ik uitgelegd waarom ik mij sedert mijn voorzitterschap van de CEAS in 2009 niet of nauwelijks heb gemengd in de publieke discussie over de (nieuwe) regeling van de herziening in strafzaken en over de toepassing van deze regeling. Hierbij heb ik onderstreept dat ik dit weloverwogen niet heb gedaan, omdat ik – gegeven het feit dat de publieke discussie ongelukkig genoeg hoofdzakelijk wordt beheerst door belangenbehartigers, kruisvaarders en journalisten (en bepaald niet door wetenschappers), en in hun kielzog soms ook politici – niemand de gelegenheid heb willen geven om de onpartijdigheid, onafhankelijkheid en deskundigheid van de CEAS resp. ACAS ter discussie te (laten) stellen.

Ten derde heb ik aangehaald dat in de discussie over de invulling van ‘aanwijzingen’ critici van de bestaande regeling van de herziening zoals Knoops en Derksen graag verwijzen naar het Verenigd Koninkrijk waar de *Criminal Cases Review Commission* volgens de *Criminal Appeal Act 1995* – voordat zij een zaak verwijst – aannemelijk moet maken ‘that there is a real possibility that the Court will quash the conviction; the real possibility must derive from an argument or evidence that was not raised in the original proceedings’.²⁵ Hier heb ik echter aan toegevoegd dat zij blijkbaar niet weten dat deze ‘real possibility’-test in het Verenigd Koninkrijk juist in kringen van kruisvaarders als zichzelf zeer omstreden is en dat de critici van deze test de *Commission* met name verwijten dat zij zich veel te veel

24 C. Fijnaut, *De toelating van raadslieden tot het politieke verdachtenverhoor*, Arnhem: Gouda Quint 1987.

25 Knoops, *NJB* 2018/31, p. 2326-2327.

laat leiden door de strikte uitspraken van het *Court of Appeal*, dat zij deze test heel bewust zeer eng toepast (uit angst dat dit Hof haar negatief sanctioneert), en dat zij juist hierom zoveel verzoeken afwijst.²⁶ Om deze reden heeft het, zo betoogde ik verder, in Nederland geen zin om ervoor te pleiten dat een dergelijke test ook hier moet worden ingevoerd. Zij zal in elk geval geen einde maken aan de onderhavige discussie.

Ten vierde heb ik erop gewezen dat blijkens het onderzoek van de Erasmus Universiteit Rotterdam hofleveranciers van verzoeken stellen dat zij voorafgaand aan het indienen van een verzoek somtijds aanzienlijke kosten moeten maken om het te kunnen formuleren en dat zij hierom het voorstel doen om een fonds te vormen waaruit die kosten kunnen worden betaald. Ik ben het echter met de onderzoekers van de Erasmus Universiteit Rotterdam eens dat dit geen goed idee is.²⁷ Een dergelijk fonds zal immers ook niet voor Sinterklaas kunnen spelen en zal dus ook criteria moeten ontwikkelen voor de beslissing om het gevraagde onderzoek al dan niet te financieren. Wat is dan de meerwaarde van een dergelijk fonds ten opzichte van de huidige situatie waarin de kosten totaal geen rol spelen bij de uitvoering van onderzoek door de ACAS resp. de procureur-generaal? Geen enkele!

Ten vijfde heb ik de deelnemers aan het rondetafelgesprek laten weten dat ook leden van de ACAS te kennen hebben gegeven dat – gelet op het soort kwesties waar zij geregeld mee te maken krijgt – wellicht ook iemand uit de hoek van de forensische wetenschap/geneeskunde in deze commissie zou moeten zitten.²⁸ Anderen brengen hier volgens de onderzoekers van de Erasmus Universiteit Rotterdam tegenin dat de ACAS niet alle wijsheid in pacht hoeft te hebben en altijd derden kan benaderen die wel beschikken over de vereiste deskundigheid. Ik zou, heb ik gezegd, dit meningsverschil aan een nader onderzoek onderwerpen, omdat door de ACAS relatief vaak een beroep wordt gedaan op de bedoelde expertise.²⁹

Ten zesde en ten slotte heb ik ten overstaan van de deelnemers aan het rondetafelgesprek opgemerkt dat wanneer de ingangseisen voor verzoeken om nader onderzoek vergaand worden versoepeld, dit hoogstwaarschijnlijk ertoe zal leiden dat ook verzoekers waarvan de veroordeling is gestoeld op solide bewijs, een gokje zullen willen wagen in een poging om zichzelf te rehabiliteren, met alle mogelijke negatieve gevolgen voor een toch al overbelaste strafrechtspleging van dien. Ook moet, zo betoogde ik, wanneer men desondanks een dergelijke versoepeling overweegt, nadrukkelijk de negatieve uitwerking ervan voor slachtoffers en andere belanghebbenden onder ogen worden gezien.

26 Hoyle & Sato 2019, p. 14-17, 49-50, 330-335. Zie in dit verband ook K. Kerrigen, 'Real possibility or fat chance', in: M. Naughton (ed.), *The Criminal Cases Review Commission. Hope for the innocent?*, Houndmills: Palgrave Macmillan 2012, p. 166-177.

27 Nan e.a. 2018, p. 92.

28 C. Fijnaut en K. Verhesschen, 'Minder juristen, meer andere deskundigen bij de herziening van de herziening in Nederland en België', *Expertise en Recht* 2018(6), p. 276-281.

29 Nan e.a. 2018, p. 89.

In aansluiting op deze zes punten moet, met het oog op hetgeen volgt, worden opgemerkt dat in het rondetafelgesprek – dat toch over de evaluatie van de *Wet hervorming herziening ten voordele* zou gaan! – alleen door mij werd verwezen naar het rapport van de onderzoekers van de Erasmus Universiteit Rotterdam en dat dit rapport dus op geen enkel moment het voorwerp van parlementaire discussie werd. Dit voedt de gedachte dat in elk geval op dit punt serieus wetenschappelijk onderzoek er voor diverse parlementaire deelnemers aan het rondetafelgesprek niet toe doet. Kennelijk wentelen zij zich liever in het grote gelijk dat hen is aangepraat. Over tunnelvisie gesproken!

5 EEN VALS EINDE VAN DE DISCUSSIE?

Op 12 september 2019 voerde de Vaste Commissie voor Justitie en Veiligheid overleg met de Minister over de brief die hij op 11 maart 2019 naar de Tweede Kamer had gestuurd inzake de evaluatie van de *Wet hervorming herziening*.³⁰ De toon van deze discussie werd enkele dagen tevoren gezet door een pamflet dat Van Nispen – geholpen door Knoops, Derksen en Van Koppen – had geschreven: *Notitie voor de verruiming van de herziening ten voordele: maak herstel justitiële dwalingen makkelijker*.³¹ Belangrijke punten in dit geschrift zijn:

- De procedure om dwalingen te herstellen is ‘ingewikkeld, kostbaar, tijdrovend, en weerbarstig. Dat moet anders. Als er twijfel bestaat over de juistheid van een veroordeling dan moet dat onderzocht en zo nodig gecorrigeerd worden’; ‘de huidige praktijk waarbij het in sommige zaken meer dan zes jaar duurt is niet wenselijk. Allerlei stappen in het proces zijn nu zo georganiseerd dat ze (te) veel tijd in beslag nemen. Het verzoek en het onderzoek moet binnen een redelijke termijn behandeld kunnen worden (...)’.
- De publicatie van Derksen over de mogelijk ‘meer dan duizend personen (die) onschuldig worden veroordeeld’ heeft veel stof doen opwaaien, maar de discussie ‘dat deze conclusie niet juist is, is nooit aangegaan’.
- De nieuwe regeling heeft niet bijgedragen aan een situatie ‘waarin onterecht veroordeelden voldoende toegang hebben tot een adequate remedie’; de kans op herziening is ‘nog steeds klein, zeker voor mensen die weinig geld hebben’.
- ‘De strikte interpretatie van de wet zorgt ervoor dat er geen zoektocht op gang komt naar de mogelijkheid dat er bij de veroordeling iets niet goed kan zijn gegaan’.

³⁰ *Kamerstukken II* 2019/20, 29279, nr. 543.

³¹ M. van Nispen, *Notitie voor de verruiming van de herziening ten voordele: maak herstel justitiële dwalingen makkelijker*, Den Haag: Socialistische Partij 2019. Voor wat de totstandkoming van dit pamflet betreft, zie *Kamerstukken II* 2019/20, 29279, nr. 543, p. 6. Ik ga hier voorbij aan de schriftelijke gedachtewisseling tussen Van Nispen en de Minister in juni-juli 2019: *Kamerstukken II* 2018/19, Aanhangsel Handelingen, nr. 3304.

- ‘Het lijkt erop dat de Hoge Raad – en in diens voetsporen de ACAS – vooral zit te wachten op een ander inzicht van de deskundige die toentertijd in de zaak als deskundige is opgetreden (...); dit gaat voorbij aan de bedoeling van de wetgever dat met veranderende inzichten van deskundigen vooral is bedoeld veranderde wetenschappelijke inzichten, los van de persoon van de deskundige of diens rapport’.
- ‘Deskundigen pleiten ervoor het wettelijk criterium te verruimen. Bijvoorbeeld door de ‘unsafe conviction’, de onveilige veroordeling, mede als criterium te nemen. Of door de bewijsdrempel van het novumbegrip door ‘redelijke twijfel’ in de wet op te nemen in plaats van een ‘ernstig vermoeden’ (...). Ook kan ervoor worden gekozen als criterium te hanteren dat er een ‘reële mogelijkheid van een onterechte veroordeling’ is, of dat er sprake moet zijn van ‘gerede twijfel aan de juistheid van de veroordeling’.
- ‘De ACAS kan zich laten bijstaan door deskundigen, maar in de praktijk lijkt de meerderheid van de adviezen gebaseerd te zijn op dossieronderzoek. Zonder extra onderzoek of voorlichting door externe (forensische) deskundigen wordt vaak geconcludeerd dat geen sprake is van een novum’.
- ‘Justitiële dwalingen moeten gemakkelijker hersteld kunnen worden. Het is onze morele plicht om dit mogelijk te maken en dit niet af te laten hangen van de dikte van de portemonnee van de betrokkene of de inzet en liefdadigheid van derden’.

Het is niet zo moeilijk om bij de lezing van dit pamflet gerede twijfel te krijgen over de inhoud ervan. Zo kunnen er vele vraagtekens worden gezet bij de grondslag van de meeste stellingen:

- Wie zijn de deskundigen die werden geraadpleegd? (toch niet alleen, mag men hopen, degenen die dit partijpolitiek pamflet hebben helpen schrijven!).
- Waaruit blijkt dat de procedures te veel tijd in beslag nemen? (te veel tijd in relatie tot welke maatstaf?, in hoeveel gevallen?, ook in verhouding tot de vragen die in verzoeken worden opgeworpen?).
- Hoe is vastgesteld dat de kans op herziening voor mensen met weinig geld klein is? (in hoeveel gevallen was dit aantoonbaar het geval?).
- Waaruit blijkt dat de ACAS een persoonsgebonden opvatting huldigt waar het gaat om de verandering van wetenschappelijk inzicht?
- In hoeveel en welke gevallen werden er geen externe deskundigen geraadpleegd terwijl dit om welke redenen eigenlijk had gemoeten?

Een aantal beweringen staan haaks op wat anderen op een navolgbare manier hebben vastgesteld. Zo staat de stelling dat de ACAS geen rekening houdt met de mogelijkheid dat er bij de veroordeling iets niet goed kan zijn gegaan, volkomen haaks op de analyse die Franken c.s. onlangs van de adviezen van de ACAS hebben gemaakt. De suggestie dat de introductie van bijvoorbeeld het reële mogelijkheid-criterium heel wat problemen zou

oplossen, is in strijd met het Britse onderzoek naar de toepassing van dit criterium. En de bewering dat er geen discussie is geweest over de conclusie van Derksen met betrekking tot het aantal rechterlijke dwalingen is volstrekt onjuist: zie de hiervoor geciteerde kritiek van Merckelbach en Otgaar in 2017. Het is trouwens onduidelijk wat precies zijn conclusie is: gaat het nu om duizend gevallen of om tweeduizend?

Het is moeilijk voorstelbaar dat een dergelijk onkritisch pamflet min of meer het uitgangspunt heeft gevormd voor het overleg dat de Vaste Commissie voor Justitie en Veiligheid op 12 september 2019 op initiatief van Van Nispen hield over de evaluatie van de *Wet hervorming herziening ten voordele*. Toch is het zo. Van Nispen maakte met veel verve de punten die staan opgesomd in zijn pamflet. De andere leden van de Commissie beperkten zich hoofdzakelijk tot negatieve dan wel positieve kanttekeningen bij die punten en tot vragen aan de Minister. Die kanttekeningen, bijvoorbeeld bij de vorming van een apart fonds voor de bekostiging van onderzoeken, moeten hier buiten beschouwing blijven. Wat de vragen betreft kan onder meer worden gedacht aan:

- Moet het novumcriterium niet worden vervangen door zoiets als ‘onveilige veroordeling’ of ‘reasonable doubt’?
- Moet het beheer van de justitiële dossiers niet zorgvuldiger?
- Moet er niet iemand met medisch-forensische expertise in de ACAS?
- Moet de ACAS niet meer capaciteit en wellicht zelfs een eigen onderzoeksteam krijgen?
- Moet het onderzoek in herzieningszaken niet worden toevertrouwd aan de Onderzoeksraad voor Veiligheid?
- Moet de ACAS niet meer op afstand van de procureurs-generaal worden gezet?

De Minister reageerde in het algemeen terughoudend op veel van de opmerkingen die, al dan niet in vraagvorm, werden gemaakt. Een van de weinige dingen waar hij het mee eens was, betreft de verhoging van de medisch-forensische expertise in de ACAS. Verder wilde hij zeker ook kijken naar de bewaring van procesdossiers. Aan het einde van het debat zegde hij een brief toe waarin twee kwesties aan de orde zouden komen: enerzijds een weging van een begrip als ‘unsafe conviction’ in verhouding tot ‘ons ernstig vermoeden van een nieuw gegeven’ en anderzijds een rechtsvergelijkende analyse – met betrekking tot twee of drie landen – van de aantallen zaken die worden aangedragen en de aantallen die uiteindelijk leiden tot een herziening.³²

Op 6 april 2020 stuurde de Minister een uitvoerige brief naar de Tweede Kamer waarin hij uitgebreid inging op de zojuist genoemde kwesties, maar *en passant* ook nog enkele andere punten besprak, onder meer de ondersteuning van zowel onterecht veroordeelden

32 In de jaarplanning die het Ministerie van Justitie en Veiligheid op 10 januari 2020 naar de Tweede Kamer stuurde, is deze brief voorzien voor het eerste kwartaal van 2020. Zie *Kamerstukken II 2019/20*, 35300 VI, nr. 100, p. 5.

als de slachtoffers/nabestaanden.³³ Deze brief laat er geen misverstand over bestaan dat hij niet meegaat met de valse discussie die tot nu toe in de Tweede Kamer over de evaluatie van de *Wet hervorming herziening ten voordele* is gevoerd. Integendeel, hij trekt – alles overziende en overwegende – de conclusie ‘dat er geen aanleiding is om het novumcriterium of onderzoeksmogelijkheden daarnaar verder te verruimen, waartoe in de notitie van de SP-fractie wordt opgeroepen’.³⁴ Ook ziet hij niets in de financiering van particuliere fondsen als het Ina Post fonds voor de financiële ondersteuning van minder vermogende veroordeelden die beroep willen doen op deskundigen om aanwijzingen te kunnen onderbouwen dat mogelijkerwijze sprake is van een grond tot herziening. In het bijzonder om de reden dat de wet voorziet in de mogelijkheid van nader onderzoek en dat dit met zich meebrengt dat kostbaar onderzoek door de staat kan worden uitgevoerd. Het spreekt evenwel voor zich dat deze afwijzing van de voorstellen van de SP niet het einde van de discussie over de herziening in strafzaken betekent. Hierom is het belangrijk om onder ogen te zien wat er in termen van onderzoek zou kunnen of moeten gebeuren.

6 DE HERSTART VAN EEN ECHTE DISCUSSIE

In de eerste plaats zou de Tweede Kamer niet langer alleen kruisvaarders voor hun eigen grote gelijk een podium moeten bieden. Integendeel, vanuit democratisch-rechtsstatelijk oogpunt is het zijn verantwoordelijkheid om een kritische discussie te organiseren met alle partijen die betrokken zijn bij de (evaluatie van de) toepassing van de huidige regeling. Op deze manier wordt een diepgaander en veelzijdiger (politieke) beoordeling van de *Wet hervorming herziening ten voordele* mogelijk dan een geprefabriceerd rondetafelgesprek. Een dergelijke herstart van de discussie zou trouwens ook recht doen aan het feit dat niet alleen de rechtzetting van rechterlijke dwalingen, maar juist ook de voorkoming ervan veel toewijding en deskundigheid vraagt van de rechtsprekende macht maar niet minder van de politie, het Openbaar Ministerie, de forensische laboratoria en de advocatuur.³⁵

In de tweede plaats zou het goed zijn wanneer die open discussie zou worden gevoed op basis van verder wetenschappelijk onderzoek met betrekking tot de werking van de huidige regeling. Dit onderzoek zou in drie richtingen kunnen gaan.

De eerste richting is die richting het verleden, richting de vijf rechterlijke dwalingen die onomstotelijk zijn vastgesteld. In dit verband moet worden gedacht aan onderzoek

33 *Kamerstukken II* 2019/20, 29279, nr. 582.

34 *Kamerstukken II* 2019/20, 29279, nr. 582, p. 9.

35 Zie in dit verband de berichten over de dramatisch slechte toestand waarin het forensisch onderzoek in het Verenigd Koninkrijk – vooral als gevolg van de privatisering van dit soort onderzoek – verkeert, bijvoorbeeld: H. Devlin, ‘Forensic science labs are on the brink of collapse, warns report; fears raised about miscarriages of justice and unsolved crimes’, *The Guardian* 1 mei 2019.

naar twee kwesties. Ten eerste zou stelselmatig moeten worden nagegaan welke factoren een belangrijke rol hebben gespeeld in de veroorzaking van de dwalingen. De identificatie van deze factoren is belangrijk met het oog op de voorkoming van rechterlijke dwalingen.³⁶ Met het oog hierop is, ten tweede, nader onderzoek betreffende de omstandigheden waarin die dwalingen tot stand kwamen, zeker zo relevant. Gegeven het tijdvak waarin die dwalingen zijn ontstaan, dient in elk geval te worden bekeken in hoeverre zij zijn voortgevloeid uit de afbraak van de Justitiële Diensten bij de Gemeentepolitie en het Korps Rijkspolitie in de jaren tachtig en negentig.³⁷ Mocht worden vastgesteld dat dit zo is, bijvoorbeeld aan de hand van het feit dat als gevolg van dat beleid onbekwame rechercheurs werden belast met de betrokken onderzoeken, dan vormt dit een belangrijke vingerwijzing voor het te voeren opsporingsbeleid.

De tweede richting is die richting het heden, richting de wijze waarop de bestaande regeling wordt toegepast. Naar het voorbeeld van de studie van Hoyle en Sato omtrent de werking van de *Criminal Cases Review Commission* zou, in de eerste plaats, niet alleen de besluitvorming binnen de ACAS – gaande van de ingediende verzoeken tot en met de uitgebrachte adviezen – diepgaander kunnen worden onderzocht, maar ook de maatschappelijke, institutionele en organisatorische context waarbinnen haar besluitvorming plaatsvindt.³⁸ In de tweede plaats zou het goed zijn om te investeren in meer rechtsvergelijkend onderzoek op dit gebied. Niet alleen om fake-vergelijkingen adequaat te kunnen tegenspreken, maar ook om ideeën te genereren voor passende verbeteringen van de huidige regeling van de herziening. Bovendien kan zulk onderzoek bouwstenen leveren voor de formulering van basiseisen waaraan regelingen inzake de herziening in de lidstaten van de Europese Unie minimaal moeten voldoen.

De derde richting is die richting de toekomst. Hierbij kan onder meer worden gedacht aan de vraag of de tegenwoordige voorzieningen – de verbetermaatregelen sedert de Schiedammer Parkmoord en de verruiming van de rechtsbijstand ten spijt – wel voldoende robuust zijn om ook in roerige tijden en in zeer ophefmakende zaken het ontstaan van rechterlijke dwalingen te voorkomen.³⁹ Dit onderzoek lijkt misschien ver gezocht, maar

36 Vgl. H. Murphy, 'A leading cause for wrongful convictions: experts overstating forensic results', *The New York Times* 20 april 2019, over het *National Registry of Exonerations in 2018* (151 gevallen in 2018, in allerlei soorten zaken) in de VS waarin wordt gewezen op (risico)factoren als DNA-bewijs, wangedragingen van ambtenaren, schuldbekentenissen, waarnemingen van getuigen en meineden/valse beschuldigingen.

37 C. Fijnaut, *Het nationale politiekorps. Achtergronden, controverses en toekomstplannen*, Amsterdam: Bert Bakker 2012, p. 150-155.

38 Zie in dit verband ook R. Nobles & D. Schiff, *Understanding miscarriages of justice. Law, the media, and the inevitability of crisis*, Oxford: Oxford University Press 2000.

39 C. Klein Haarhuis, *Lange-termijn monitor raadsman bij politieverhoor*, Den Haag: WODC 2018; C. Liedensbaum, C. de Poot, E. van Straalen & R. Kouwenberg, *Focus in de opsporing. Een onderzoek naar de implementatie en uitvoering van de maatregelen uit het Programma Versterking opsporing en het Programma Permanent Professioneel tegen de achtergrond van het voorkomen van tunnelvisie*, Den Haag: Boom Lemma 2015.

de aanhouding en het eerste verhoor van de (toen nog) verdachte van de moord op Anne Faber hebben aangetoond dat dit niet zo is. Het optreden van politie en Openbaar Ministerie in die fase van het onderzoek verliep zo hardhandig dat de Rechtbank Utrecht oordeelde dat er sprake was van schending van artikel 3 Europees Verdrag tot Bescherming van de Rechten van de Mens: niemand mag worden onderworpen aan folteringen of onmenselijke of vernederende behandelingen of bestraffingen. Het gerechtshof Arnhem-Leeuwarden onderschreef dat de rechten van de verdachte bij zijn aanhouding werden geschonden, maar vond ook niet dat hij daardoor geen eerlijk proces heeft gehad. Net als de rechtbank zag het hof dan ook geen aanleiding om over te gaan tot strafvermindering. Dit in tegenstelling tot de Hoge Raad. Deze liet in zijn arrest de veroordeling voor de verkrachting en het doden van Anne Faber in stand, maar verminderde – tot ontzetting van de familieleden – ‘vanwege het aan de verdachte bij zijn aanhouding toegebrachte letsel’ de door het hof opgelegde gevangenisstraf van 28 jaar met vier maanden naar 27 jaar en acht maanden. Hiermee is overigens de kous niet af. Het gerechtshof Amsterdam heeft – in de procedure die door de veroordeelde op grond van artikel 12 Sv werd aangespannen tegen het sepot van zijn aangifte tegen de manier waarop hij was behandeld bij zijn aanhouding – het Openbaar Ministerie opgedragen alsnog nader strafrechtelijk onderzoek te doen naar de hele gang van zaken. De resultaten van dit onderzoek waren bij de afronding van deze bijdrage nog niet bekend.⁴⁰

40 Zie voor de opeenvolgende uitspraken Rechtbank Midden-Nederland, 17 juli 2018: ECLI:NL:RBMNE:2018:3330; Hof Arnhem-Leeuwarden 5 juli 2019, ECLI:NL:GHARL:2019:5542; HR 23 juni 2020, ECLI:NL:HR:2020:1092; en het persbericht van het Hof Amsterdam d.d. 17 juli 2019 (‘Nader onderzoek naar gang van zaken arrestatie Michael P.’). Verder ook C. Fijnaut, ‘Opnieuw een onbegrijpelijke uitspraak in verband met de rechtsbijstand aan verdachten tijdens het politieverhoor. Naschrift bij de noot inzake *Ibrahim and others v. The United Kingdom* (ECHR 13.9.2016), *Politie en Recht* 2019(4), p. 147-153.